

Informaatioidan opetuksia

□ USA:n edustajainhuone hyväksyi 17. 9. 1981 pöytäkirjan, jossa hallitusta kehoitetaan luopumaan budjettiin varatun jäsenmaksun suorituksesta "mikäli Unesco ryhtyy millään tavoin toteuttamaan suunnitelmia säännellä ja ohjailla uutisten ja ajatusten levittämistä".

Presidentti Ronald Reagan ilmaisi heti hallituksensa tuen tälle ponnelle kirjessä joka oli osoitettu edustajainhuoneen puhemiehelle. Kirjeen loppuosa kuuluu seuraavasti:

"Me tunnustamme tiettyjen kehitysmaiden huolen siitä epätasapainosta joka nykyisin vallitsee tiedon ja ajatusten kansainvälisessä virrassa. Mutta me uskomme, että ratkaisu näihin huoliin ei löy-

dy äänten vaimentamisesta eikä tiedotusvälineisiin käiksi pääsyn rajoittamisesta, vaan siitä että rohkaistaan laajaa ja rikasta mielipiteiden erilaisuutta. Yhdysvallat ei hyväksy yrityksiä asettaa rajoituksia journalistien toiminnalle antamalla heille lisenssejä jotka "suojelevat" eikä muita tärkeitä rajoituksia rajoituksia joita tietyt Unesccon jäsenet ovat ehdottaneet. Me tuemme vahvasti - ja suosittelem-

me kaikkien kansakuntien huomion kohteeksi - sitä julistusta jonka riippumattomat tiedotusvälineiden johtajat 21 maasta antoivat Vapauden äänen konferenssissa Talloisissa Ranskassa tämän vuoden toukokuussa. Emme tunne voivamme jatkaa sellaisen Unesccon tukemista joka kääntää selkensä niille yleville päämäärille joita tämän järjestön oli alun perin tarkoitettu parveella."

Linjanveto ei tullut yllätyksenä. Kesäkuussa edustajainhuoneen ulkosiainvalikointa toimitti erityisesti tutkinnan (hearings) kansainvälisestä viestintäpolitiikasta ja Unescosta. Tällöin esillä oli useitaakin päätöslauselmaehdotuksia, joissa toinen toistaan kovemmin sanamuodoin ilmaistiin USA:n lainsäädöjän mieliala ("sense of the House") Unescota ja sen ajamaa uutta kansainvälistä tiedotusjärjestystä vastaan. Samalla tuodettiin illoita. Todistajana kuultu apulaisulkoministeri Elliot Abrams joka teki tiivistäväksi, että hallitus paitsi "vahvasti puoltaa" tätä YK-järjestelmässä perustavannalausuisena lausumana USA:n arvoista".

Että Tallois näin paljastu Reaganilaisen ulkopoliittikan välikappaleeksi ei ole kansainvälisen informaatioidan tanterella uusi ilmiö: "riippumattomien" tiedotusvälineiden yhteenliittymät ovat ennenkin toimineet hallituksen agendureina (ei vähiten IPI ja

IAPA USA:n hallituksen). Uutinen ei myöskään ole se, että suomalaiset kustantajapiirit uivat IPI:n ohjauksella USA:n vanavedessä (Talloisinkin allekirjoittajien joukosta löytyy yksi suomalainen, Simopekka Nortamo) tai että samaan vanaveteen on saatu houkutteelliseksi edustajia kehitysmaita (kuten IPI:n presidentinä toimiva päätoimittaja oikealle ja lienteen tapuvasta intialaisesta lehdestä si hallituksensa tukussa valvonnassa olevan Egyptin uutistoimiston johtaja). Uutta ajeltavaa antaa korkeintaan se, että USA:n hallitus palvelevan kampanjan pääjärjestäjä World Press Freedom Committee on kerännyt riveihinsä koko joutokun hyvää tarkoitusta ammattitoimittajien intressipiirejä (myös IPI:n ja sitä kautta suomalaisen toimittajakunnan).

Kaiken kaikkiaan asetelma Reagan-Unesco-Talloirs tarjoaa antoisin lähtökohdan eritellä kansainvälisen viestintäpolitiikan perimmäisiä kysymyksiä. Samalla asettuu paikalleen se propaganda,

jota meilläkin on vuosikausia vyyrytetty Unesccon kuuluisan joukkotiedotusjulistuksen ja yleensä uuden kansainvälisen tiedotusjärjestuksen ympärillä. (Viimeinen tapaus tässä sarjassa on Simopekka Nortamon Nuorsuomalaisen Sanomalehtimiesyhdistyksen juhlatilaisuuksiin kirjoittama artikkeli "Kansainvälisen viestintäpolitiikan kuumat vuodet", jonka HS julkaisi 20. 9. 1981.)

Raskan sarjan politiikkaa

Ensinnäkin - ja tämä on tärkeintä - kysymys ei oikeastaan ole journalistien ja tiedonvälityksen koskevista ongelmista, viestintäpolitiikasta, vaan laajemmasta ongelmasta, joka palautuu kansainvälisen politiikan peruskysymyksiin - viime kädessä kapitalismin ja sosialismin väliseen historialliseen kamppailuun. Nykytilanteesta tätä kamppailua käydään paitsi idän ja lännen välisellä euroosenaitytöllä myös ja ennen kaikkea ns.

kolmannessa maailmassa, jonka luonnonvarojen ja työvoiman väraan länsimainen hyvinvointi on paljolti rakennettu. Perusasetelma on yksinkertaistettuna se, että länsimaat eli maailmanmarkkinoita puolustaa etujaan, joita uhkaa paitsi sosialistisen maailmanjärjestyksen vakiintuminen myös siirto maavallasta vapautuneiden maiden todellinen itsenäistyminen.

Asia ilmaistiin osuvasti New York Timesissä 24. 5. 1981 julkaisussa artikkelissa, jossa eriteltiin tilannetta Talloisrin jälkeen kun "Länsilehdistö iskee takaisin - kaksineet riisuttuna taistelussa Unesccon kanssa".

"(Aikaisemmin) länsi oli ollut kykenevämmän täysin ymmärtämään, että vaatimukset (uudesta kansainvälisestä tiedotusjärjestyksestä) olivat osa laajaa hanketta liittää kehitysmaiden osuutta kaikkis-ta voimavaroista. Ne pyrkivät uuteen taloudelliseen järjestykseen, joka kirjoittaisi uudelleen kansainvälisen kaupan ja rahoituksen säännöt niiden eduksi, lähnessä pelättiin. NYKye ei ole tiedonväl-

tykystä. Kyse on poliittikasta, raskaan sarjan poliitikasta*, sanoi Peter Blaker, Iso-Britanian YK-asioiden ministeri."

Taktiikan muutos

Toiseksi, lännen puolustusstrategiassa on siirrytty reaganilaisthatcherilaiselle kovalle linjalle: on nostettu perusarvot kunniaan ja riisuttu kulisujeja, joita erityisesti Yhdysvallat Jimmy Carterin ja Andrew Youngin kaudella käytti suostulellaan "maltillisia" kehitysmaita (ja "pehmeitä" sosialistisia maita) länttä myötäilevälle linjalle. Carterilaista joustavan puolustautumisen taktiikkaa oli se kun USA suostui sujuvasti keskustelemaan viestintäpolitiikasta kehitysmaiden ehdoilla - mm. uuden kansainvälisen tiedotusjärjestyksen käsittein - pyrkien kuitenkin määrätietoisesti muokkaamaan yhteisesti hyväksytyä politiikkaa lännen etujen mukaiseksi. Tältä pohjalta syntyi konsensus joukkotiedotusjulistuksesta Unescon yleiskokouksessa Pariisissa 1978 sekä kaksi vuotta myöhemmin Belgradin yleiskokouksessa päätös viestinnän kehitysohjelmasta (International Programme for Development of Communication, IPCD). Lännen pyrkimyksenä oli kesyttää uuden kansainvälisen taloudellisen järjestyksen innoittama kehitysmääräntä luottaen siihen että "jos teollisuusmaat ryhtyvät vahvistamaan kehitysmaiden tiedotusoloja, kolmannen maailman hallitukset eivät enää pitäisi kiinni sen täsmäntämisestä mitä näillä fasiteiteilla tehdään ja ennen kaikkea luopuisivat vaatimasta olemassa olevien uutisvirtojen kansainvälistä sääntelyä".

Yllä oleva lainaus on The Sunday Times -lehden toimittajan Rosemary Righterin alustuksesta Talloirsin kokoukselle (julkaistu kirjassaan Voices of Freedom, Edward R. Murrow Center of Public Diplomacy, Tufts University, USA, 1981). Tämä brittiläinen informaatioodan rautarouva antaa ymmärtää jo juttunsa otsikossa, että Belgradin opetukset kuuluvat sarjaan "konsensuksen vararikko". Hän todistaa kuinka lännen taktiikka, jonka mukaan rikkaat ja köyhät maat siirtävät pois päiväjärjestyksestä tiedotusvälineiden tehtäviä koskevat sovitamattomat erimielisyytensä ja sen sijaan keskittyvät käytännön yhteistyöhön tiedotusolojen kehittämiseksi, oli pohjaa vailla: se perustui sanattomaan sopimukseen länsimaiden ja kehitysmaiden kesken - sopimukseen joka Belgradissa osoittautui lännen toiveuneeksi. Kuten Righter suorasuoraisesti ja samalla lännen sinisilmäisyyttä syyttäen toteaa, "olettua kauppaa, ideologian myyntiä yhteistyötä vastaan, ei ollut olemassa".

Righter on oikeassa: kehitysmaat todellakin jatkoivat Belgradissa IPCD:n rinnalla "ideologista" linjaansa ajaen yhdessä sosialististen maiden kanssa läpi useita päätöslauselmia, joissa tiedonvälitys - journalismi muun ohessa - soidittiin kansainvälisen oikeuden ja politiikan kehityksiin, mm. kansojen itsemääräämisoikeuteen ja uuteen kansainväliseen taloudelliseen järjestykseen. Tällainen on mm. MacBride -komission raportin johdosta pitkissä neuvotteluissa sorvattu kuusiosainen päätöslauselma, joka lopulta hyväksyttiin konsensuksella vaikka Thatcherin hallituksen edustaja hangotteli vastaan vielä äänestystilanteessa (USA eli tuolloin vielä Carterin joustavaa kautta). Räikein osoitus siitä, että länsi oli antanut vetäjä itseään nenästä, oli Belgradissa ylivoimaisella enemmistöllä hyväksytty päätöslauselma, jonka perusteella Unesconsa selvitetään edellytykset antaa aikanaan erityinen julistus uudesta kansainvälisestä tiedotusjärjestyksestä (pätöslauselman esitti kehitysmaaryhmästä Venezuela, yksi niistä "maltillisista", joiden kanssa USA oli 1978 ryhtynyt puuhaamaan "Epäideologista" IPCD:tä). Eikä kehitysmaiden linjaa voinut pitää yksittäisten maiden satunnaisena ylliyöntinä, vaan se perustui sitoutumattomien maiden liikkeen virallisiin dokumentteihin: Kolomban ja Havannan huippukokouksen päätössiakirjoihin sekä kesäkuussa 1980 Baghdadissa hyväksyttiin liikkeeseen viestintäneuvoston erityiseen päätöslausel-

maan uudestaan kansainvälisestä tiedotusjärjestyksestä.

Belgradin loppuarvio oli lännen kannalta yhtä synkkä kuin ns. kolmannen maailman kannalta valoisaa: Unesco oli jatkava joukkotiedotusjulistuksessa viitoitettua tiedotuksen sisältään ja periaatteisiin kohdistuvaa demokraattista linjanvetoa, jonka rinnalle perustettiin Unescon kansainvälisen yhteisön demokraattisen valvoma kehitysyhteistyöelin viestinnän aineellisten edellytysten eli ns. infrastruktuurien rakentamiseksi.

Siis USA oli 1978 esittänyt joukkotiedotusjulistuksen ja MacBride -komission ympärille keräytyneiden jännitteiden purkamista kehitysmaitiin suunnattavalla "viestinnän Marshall-avulla", jonka samalla piti pysyvästi neutralisoida Unescon viestintäsektori "ideologisuudesta".

Lopputuloksena oli kuitenkin sekä entinen ideologia että uusi ja aikaisempia enemmän kehitysmaiden sekä sosialististen maiden valvonassa oleva kehitysavun kanava (olemassa olevat vaihtoehdot UNDP ja Maailmanpankki ovat tunnetusti läntisten suurvaltojen ja erityisesti USA:n valvonassa.). Kehitysmaat kerääntyivät tuon IPCD-kanavan ympärille ja ovelan sinisilmäisesti rupesivat odottamaan USA:ta ja muita lännen rikkaita niiden lupausien lunastusta joita viestintäpolitiikan tuokinassa oli tullut annetuksi.

Nolatussa lännessä nousi kiukku, ja sen kohteeksi sopi luonteesta Unesco - näyttämö, jolla historiallisia eturistiriitoja oli säännelty lännen tappioksi. Kun USA:ssa vielä tuli valtaan Reagan, oli tie Talloirsisiin avattu: lännessä siirryttiin kovalle linjalle. Eikä kyseessä ollut irrallinen siirtyminen vaan, kuten edellä todettiin, heijastus suuren luokan politiikasta (mutta samaan sarjaan heijastuksia on saatu nähdä maailman meri-oikeuskonferenssissa ja viimeksi kansainvälisen kehityspankin piirissä).

Talloirs: Eva ja paradoksi

Kolmanneksi, Talloirsin julistuksessa tiedonvälityksen vapautta ei perustella ainoastaan journalismin vaan myös talouselämän argumenteilla. Julistuksen pääosa on kylläkin kirjoitettu perinteisestä iipiläisestä päätoimittajakustantajan näkökulmasta, ja sama huoli lehdistön työskentelyedellytyksistä korostuu Reaganin kirjeestä. Mutta julistukseen sisältyi lisäksi lyhyt mainonnan puolustus: vapaan lehdistön riippumattomuus perustuu vakaavaraisuuteen jonka ilmoittelu takaa, ja sitäpaitsi mainokset sellaisenaan ovat tärkeä tiedon ja mielipiteiden lähde. Puhe uudesta viestintätekniikasta ja kansainvälisen tiedonvälityksen vapaudesta viittaa paitsi kaapelitelevisioon ja suuriin satelliittilähetysiin myös yhteen monikanallisten yritysten elinehto on: rajojen yli kulkevan tietokonetiedon koskemattomuuteen.

Näin Talloirsissa yhtyvät journalistiikka ja taloudellinen intressi. Vastahyökkäyksen voimat eivät ole ainoastaan akselilla valtiovaltarippumattomat tiedotusvälineet, vaan myös akselilla tiedotuspiirit-pääomapiirit. Tässä mielessä World Press Freedom Committee on tavallaan toiminut maailmanlaajuisena EVAnä.

Vaikka Talloirsin julistuksen takana ovat huomattavan vahvat voimat, tekstissä on yllättäviäkin heikkouksia. Lehdistönvapaus ymmärretään ja vaaditaan turvattavaksi vuosikymmenien takaisilla eväillä: Julistus on auttamattoman vanhoillinen. Se on myös asiantuntematon: ensin vannottaa YK:n ja Unescon peruskirjojen sekä ETYKin päätössiakirjan nimiin ja sitten korotetaan tiedonvälityksen vapaus ylimmäksi arvoksi. Tosiasiaan tiedonvälitys asetetaan näissä kansainvälisen yhteisön käyttäytymissääntöissä hyvikin monien ehtojen alaiseksi, erityisesti kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta palvelemaan. Missään tapauksessa näistä kansainvälisoikeudellisista lähteistä ei saa perusteita rajoittamattomalle viestinnän vapaudelle, vaikka yhteyksistään irpi irtäisty sitaattit voivat hokutella näin menettelemään.

Kun Talloirsin kokouksen toisena järjestäjänä oli kansainväliseen oikeuteen ja diplomaattiaan erikois-

tunut yliopistollinen laitos, ei tuollainen asiantuntemattomuus voinen olla kömmähdytys. Sen sijaan Reaganin kirjeen viimeisen lauseen asiavirhe hienee kömmähdytys: tuskin USA:n presidentillä on aikaa tutkia Unescon peruskirjaa ja huomata että tiedonvälitys on siinä asetettu palvelemaan rauhaa ja objektiivista totuutta.

Onko julistus siis tietoinen yritytys harhauttaa? Miksi sitä nimitämmekin, yrityksellä on kuitenkin lyhyet jäljet, ja jos se jonkin johtaa, on suunta luultavasti päinvastainen kuin Talloirsin julistuksen allekirjoittajilla. Yksi uuden kansainvälisen tiedotusjärjestyksen keskeisistä vaatimuksista on nimittäin juuri se, että tiedonvälityksen tulee nojata YK:n, Unescon ja ETYKin periaatteille. Paradoksaalista kyllä, Talloirsin julistuksessa on käyttökelpoista ainesta uuden kansainvälisen tiedotusjärjestyksen puolesta puhujille.

Vielä räikeämpi paradoksi on se, että Talloirs (ja sen jälkinäytös USA:n edustajainhuoneessa) sisältää avunpyynnön hallituksille suojella riippumattomia tiedotusvälineitä valtioiden vallalta.

Myyttien varassa

Neljänneksi, Unescoa vastaan käytävä viestintäpoliittinen sota on suureksi osaksi puolitotuuksien ja myyttien varaan rakennettu propagandaa. Näkyvin ja sitkein perusteettomista ajatuspintymistä on se, että sosialistiset maat pyrkisivät kehitysmaiden tuella ajamaan valtiovallan ja hallituksen valvontaa tiedonvälityksen yleismaailmalliseksi normiksi. Kuitenkin nämä maat ovat Unescon joukkotiedotusjulistuksen ja uuden kansainvälisen tiedotusjärjestyksen nimissä vain vaatineet vallitsevan kansainvälisen oikeuden tunnustamista. Siihen puolestaan sisältyy valtioiden vastuu joukkotiedotuksesta.

Propagandasodassa tämä kaikilla tietynasteinen kohtuullinen vaatimus on väärinystynyt myyttiksi valtiosensuurista ja sitä ajavista informaatioosioireista. Propaganda takaa paljastuu kuitenkin tosiasiassa, että uuden tiedotusjärjestyksen ajajat oikeastaan vain pyrkivät saattamaan voimaan kansainvälisessä yhteisössä jo hyväksytyin lain ja järjestyksen. Sen sijaan vanhan järjestyksen puoltajat ovat ottaneet vapauden asettua kansainvälisen oikeuden ulkopuolelle, luottaen käytössään olevaan oman käden oikeuteen: lännen johtaviin tiedotusvälineisiin.

Tuoreimpiin myytteihin taas kuuluu ajatusrakennella journalistien suojelusta siihen tapaan kuin se Talloirsin julistuksessa ja Reaganin kirjeessä käsitetään. Tosiasiansa Unescon ja sen kanssa yhteistyössä olleiden journalistijärjestöjen (mm. IJF ja IOJ) tarkoituksena ei ole ollut perustaa mitään valtiollista lisenssivirastoa ja suojelukomiteaa, kuten propaganda on antanut ymmärtää, vaan alan ammattijärjestöjen itsensä hallinnoima järjestelmä, joka tukisi asianmukaista ammatinharjoitusta myös vaikeissa oloissa kuten aseellisten konfliktien keskellä. Hanke ei siis ollut suuren suuri eikä kukaan odottanut sen muuttuvan maailman vaarallisimpiin kuuluva ammattia muuta kuin hiukan turvallisemmaksi.

Propaganda ontukin voinut soikaista sen harjoittajat niin perusteellisesti, että USA:n edustajainhuoneessa ja Valkoisessa Talossa toissaan kuviteltiin yhden Unesconsa viireillä olevan journalistien suojeluooperaation vakavasti uhkaavan länsimaista lehdistönvapautta ja samalla kapitalistista yrittämisen vapautta. Uskottavammalta tuntuu se, että kampanja on ainakin sen vetäjälle eräänlaista varjonyrkkelyä ja että totuus löytyy siitä raskaan sarjan poliitikasta jota propaganda myynteinen on pantu palvelemaan. Faljon puhuva on apulaisulkoministe-

ri Abramsin edustajainhuoneen kuulusteluissa antama lausunto:

"Me kiellämme kaikki yhteydet Uudesta Maailman Tiedotusjärjestyksestä Uuteen Kansainväliseen taloudelliseen Järjestykseen ja sen kansainvälisen taloussystemin radikaalin uudelleenjärjestelyn mikä siihen sisältyy."

Niinpä "vapaa tiedonvälitys" on ensinnäkin yksipuolista (USA:sta muuhun maailmaan) ja

toiseksi merkitsee USA:lle taattua liikevoittojen lähettä. Jo tänään vuoksi USA ei aio tyytyä siihen, että sen tielle kasataan esteitä.

Mutta jätetäänpä nuo dollarit ja centit, kuten mrs. Power jaloimielisesti ehdottaa. "On ilmeistä, että informaatiovallankumouksen vuoksi olemme joutuneet kausakantoisten poliittisten ja sosiaalisten muutosten eteen kaikkialla maailmassa ja eritoten kehitysmaissa. Tämän vuoksi kysymys siitä, miten maailma tähän vallankumoukseen sopeutuu, muodostuu määrääväksi nykyisessä idän ja lännen, pohjoisen ja etelän välisessä kiistassa".

Kuten näemme, lännessä ollaan vakavasti huolissaan niiden muutosten mahdollisuudesta, joita uusi informaatiojärjestys toisi mukanaan. Miten sitten länsi aikoo vastata haasteeseen, jonka "informaatiovallankumous" sinkoa?

Uusi "Marshall-suunnitelma"

Ensimmäisen, miltei vaistovaraisten reaktion, jolla länsimaailman johtajat suhtautuivat tähän kuten jokaiseen muuhunkin vallankumoukseen, voi ilmaista yhdellä sanalla: "peruutettava!"

Mutta sitä mukaa kun kävi yhä ilmeisemmäksi, että objektiivisesti ottaen kysynyt ongelma, joka koskee maailman informaatiojärjestyksen uudistamista, on kuin raskaudentila, joka tuskin menee ohi itsestään, länsivallat alkoivat etsiä sellaista ratkaisua, joka yhdistäisi entisen järjestyksen, mutta myös lupauksia aineellisesta avusta. International Herald Tribune ehdotti kompromissia UNESCO:n kanssa. Sen suunnitelma oli hurmaavalla amerikkalaisella suoraviivaisuudella esitettyä seuraava: koska kehitysmaailman on tyytymätön neljän läntisen "uutisvalaan" mielivaltaan, niin perustetaan vielä viides. Rahat, laitteet ja asiantuntijat tulevat länsimaista ja UNESCO saa keksiä nimen.

Tähän samaan periaatteeseen – länsimaiden rahat vastineeksi – valmistuotannon ja -levityksen kontrollin säilymisestä – perustui myös se kanta, jonka Pariisissa esitti USA:n edustaja UNESCO:n kommunikaatiovälineiden kehitysohjelmaa johtavan neuvoston ensimmäisessä istunnossa. Lännessuostumukseen aineellista apua kehitysmaaille liitettiin avoimesti poliittisia ehtoja ja vaatimus, että UNESCO:n ohjelmassa käytettäisiin yksityistä, toisin sanoen monopolistista pääomaa.

Kysymys on siis siitä, että kansainvälisen tiedonvälityksen parantaminen annettaisiin niiden samojen monopolien käsiin, jotka pääasiassa ovat vastuussa nykyisestä eriarvoisuudesta tällä alalla. Kuten muuan kehitysmaailman edustaja sanoi neuvoston istunnossa Pariisissa, sellaiseen suostuminen merkitsisi samaa kuin giljoitiin käyttäminen parannuskeinona hilseeseen.

Kaarle Nordenstrengin kirjoitus perustuu Unescon joukkotiedotusjulistusta käsittelevän kirjan johdantolukuun. Kirja ilmestyy USA:ssa alkuvuodesta 1982.

Sanomalehtimies

JULKAISUJA: SUOMEN SANOMALEHTIMIESTEN LIITTO

Journalisten 22·81

UFGVARE: FINLANDS JOURNALISTFORBUND

9.11.1981